

УДК 94(477.83.86)

Л. І. Шологон

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ПЕРІОДИКА РУСОФІЛЬСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ (1861–1914 рр.): ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано процес видання та зміст громадсько-політичних газет русофільського спрямування в Галичині впродовж 1861–1914 рр., а саме таких періодичних видань: “Слово” (1861–1867), “Галичанин” (1862–1863), (1867–1870), “Проломь” (1880–1882), “Новый Проломь” (1883–1887), “Червона Русь” (1888–1891), “Галицька Русь” (1891–1892), “Галичанин” (1893–1913), “Русское слово” (1890–1914). З’ясовано концепцію зазначених часописів щодо найважливіших аспектів національно-культурного руху українців краю у 60-х рр. XIX – на початку XX ст., зокрема діяльності освітніх установ, запровадження фонетичного правопису тощо.

Ключові слова: Галичина, громадсько-політичні видання, русофіли, національно-культурний рух.

У Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст. виходило у світ чимало громадсько-політичних періодичних видань різного спрямування, які відображали ідеологію тієї чи іншої політичної партії чи товариства, її бачення щодо вирішення найнагальніших питань політичного та культурного життя краю. Чимало місця на їхніх сторінках було відведено національно-культурному руху українців Галичини. У контексті сучасних політичних подій (гібридної війни Російської Федерації проти України, спрямованої на новий її поділ, спротиву ідеології “русского міра”, російській культурній експансії та медійному монополізму) неабияке джерелознавче значення мають русофільські періодичні видання.

Обрана тема привернула увагу багатьох сучасних дослідників, зокрема М.Галушко, М.Романюка [1], О.Сухого [2] тощо, однак комплексного висвітлення в історіографії ще не отримала.

Метою статті є аналіз громадсько-політичних видань русофільського спрямування, що видавалися в Галичині у 60-х рр. XIX – початку XX ст., щоб з’ясувати їхню концепцію щодо певних аспектів національно-культурного руху українців краю зазначеного часового проміжку.

Особливе місце серед часописів громадсько-політичного спрямування зайняли періодичні видання русофільської орієнтації. Першим таким впливовим друкованим органом стала газета “Слово”, що виходила у світ впродовж 1861–1887 рр. тричі на тиждень. Тривалий період її видання був зумовлений не лише популярністю часопису серед читачів (мала 1500 передплатників, що дозволяло компенсувати витрати на редагування та публікацію), але й фінансовою підтримкою спочатку відомого громадського діяча та судового радника з Самбора М.Качковського, митрополита української греко-католицької церкви Г.Яхимовича, а з 70-х рр. XIX ст. – російського уряду, міністерства освіти та Київського слов’янського комітету [2, с. 103].

Спочатку автори часопису вважали галицьких русинів частиною 15-мільйонного “малоруського народу”, але 1866 р. дещо змінилася національно-політична орієнтація “Слова”. Про це свідчила стаття І.Наумовича “Погляд в будучність” опублікована 8 серпня цього ж року, де автор зазначив: “Но доки мы Рутенами, ограниченными сь языком и литературою нашою на сельській хаты дванадцяти округовъ галицьких, а не признающимися до цілости русского міра: горе намъ от канцлерства польського!... Не можемъ отділитися хинським муромотъ братьей нашихъ, и отстояти отъ языковой, литературной, церковной и народной связи со всімъ русскимъ міромъ! Мы не Рутены з 1848 року, мы настоящі Русскіи...” [3]. На думку дослідника русофільського руху в Галичині О.Сухого, автор в такий спосіб намагався виключити концепцію окремишнього розвитку галицько-руського народу, яка видавалася йому безперспективною як з огляду на неможливість гідно протистояти в Галичині полякам, так і враховуючи брак інтелектуальних сил для узагальнення та вироблення теоретичних основ забезпечення власного розвитку та залучити галицьких “рутенів” у ширший всеруський, а не російський, у сучасному розумінні, національний простір. Не останню роль у радикалізації русофільського руху в краї загалом та часопису “Слово” зокрема, стало призначення на посаду галицького намісника Агенора Голуховського, що в очах галицьких українців свідчило про переорієнтацію австрійського уряду на підтримку в Галичині поляків [2, с. 112]. Зрозуміло, що такий стан справ був результатом польсько-австрійського компромісу, який був укладений після перемоги Пруссії над австрійською армією 1865 р. Про російську орієнтацію “Слова” та його редактора свідчила опублікована також 1866 р. публіцистична праця Б.Дідицького “В один час научитися Малорусину по Великорусски”.

На сторінках “Слова” було опубліковано чимало статей на захист української мови в Галичині. Зокрема, у замітках “Прошення Пословъ руськихъ во Видни о соблюденіе правъ русского народа по части его языка”, “Русскіи вывіски и русскіи надписи” піднімалася проблема її використання у державних структурах та побутовому житті краю. Поряд з тим редакція газети категорично виступала проти запровадження фонетичного правопису у Галичині. На її думку, використання етимологічного (або історичного) письма означало збереження “русского языка”, культури, приналежності до так званого “русского міра” [4]. Ця позиція видавців “Слова” була обґрунтована у статтях “Живий книжный русскій язык – онъ подлинно нашъ”, “Якъ смотритъ простый народ на литературный язык” [5] тощо.

За публікаціями “Слова” можна прослідкувати за створенням та гастролями професійного театрального колективу товариства “Руська бесіда”. 14 серпня 1861 р. тут було опубліковано публіцистичну статтю Ю.Лаврівського “Проектъ до заведення руского театру во Львовъ” [6], де політик та громадський діяч обґрунтовував необхідність створення українського народного театру та запропонував чимало конкретних заходів для втілення цієї ідеї в життя. З часу його створення 1864 і до 1887 р. (завершення видання

часопису) під рубриками “Рускій народный театр” та “Новинки” публікувалися як об’ємні статті, так і короткі інформаційні повідомлення про акторський склад, гастролі, репертуар; розвідки про те, яким чином підняти на вищий професійний рівень театральний колектив “Руської бесіди”.

Русофільську ідеологію впродовж 1862–1863 рр. поширював також літературно-науковий збірник “Галичанин”, редакторами якого були Я.Головацький та Б.Дідицький. На його сторінках, окрім поезії та прози, публікували історичні, етнографічні, бібліографічні та інші наукові розвідки. Їхніми авторами були Я.Головацький, А.Петрушевич, О.Партицький, І.Шараневич [7] тощо.

Під такою ж самою назвою і за редакції Б.Дідицького у 1867–1870 рр. виходив науково-белетристичний додаток до “Слова”, який друкував художні твори, історичні нариси, спогади, статті етнографічного характеру та інші праці. Склад його авторів і дописувачів був таким самим, як і в інших русофільських виданнях 60–70 рр. ХІХ ст. [7] Також у 1885 р. виходив у світ інший науковий додаток до “Слова” – “Прикарпатська Русь”. Його редактором був В.Площанський. Всього вдалося опублікувати 3 числа цього видання, де, окрім історичних розвідок головного редактора, опублікували також наукові праці А.Петрушевича та Д.Вінцковського [1, с. 440].

1880 р. побачило світ ще одне русофільська громадсько-політична газета “Пролом”, автори якої, у вступній редакційній статті, заявили про нагальну необхідність “перелому” в боротьбі “русского” народу за свої національно-культурні права та громадянські свободи. Автори видання справедливо звертали увагу на порушення прав українців під час проведення переписів населення в краї, при реалізації конституційного права на початкову освіту рідною мовою та використання її органами державної влади та місцевого самоврядування Галичини. На сторінках газети відстоювали адміністративний поділ краю на Західну та Східну Галичину (Червону Русь), і запровадження в останній “русскої” мови в навчальних закладах та урядових установах [8].

Періодичне видання також повідомляло про діяльність як русофільських, так і народовських товариств краю, інколи публікувало літературно-критичні та поетичні твори, зважаючи на те, що в його підзаголовку зазначалося: “Журнал для політики і літератури”. Останній його номер побачив світ 25 грудня 1882 р., оскільки редакція часопису запланувала 1883 р. видавати новий громадсько-політичний часопис “Новий Пролом” [1, с. 404].

З першого його числа дізнаємося, що зміна назви газети, була зумовлена тим, що вона стала офіційним друкованим виданням русофільського політичного товариства “Русская рада”. Тому на його сторінках постійно інформували про організаційну роботу товариства, зокрема, опублікували програму “Русскої ради”, її звернення до народу, інформаційні звіти про діяльність тощо. Не залишилися поза увагою “Нового Пролому” робота інших осередків русофільського руху в Галичині: Інституту “Народный Дом”, Товариства імені Качковського у Львові та його філій у містечках та селах краю.

Наприкінці грудня 1887 р. редакція повідомила читачів, що з наступного року двотижневик публікуватимуть із зміненою назвою “Червоная Русь”. Це було пов’язане із намаганням “Нового Пролому”, об’єднати довкола часопису як своїх постійних читачів, так і передплатників іншої русофільської газети “Слово”, що перестала виходити у світ.

“Червоная Русь” видавалася тричі на тиждень впродовж 1888–1891 рр. і продовжувала відстоювати раніше задекларовані ідеї: виступала проти політики поляків у краї, запровадження фонетичного правопису в навчальних закладах, за адміністративний поділ Галичини на Західну та Східну. Проте особливо гостро вона критикувала народовців, що підтримували політику так званої “нової ери” (польсько-українського компромісу) у статтях “Плоды “новой эры”, “Разоблачения Ал. Барвінского”, “Конскрипция в “новой эры” та інших, опублікованих 1891 р. [9] Не менш скептичними були повідомлення про створення та організаційну діяльність політичного товариства “Народна Рада”; редактори часопису, на його сторінках, також не втомлювалися вести безкомпромісну полеміку з народовським “Ділом”.

15 квітня 1891 р. редакція повідомила читачів, що замість “Червоной Русі” надалі буде виходити у світ “Галицька Русь”. Вона публікувалася щодня, за виключенням святкових днів, з 16 квітня 1891 р. та впродовж 1892 р. та продовжувала піднімати ряд важливих для русофільського руху питань, що раніше порушувалися на сторінках “Червоной Русі” [1, с. 473].

Замість “Галицької Русі” з 1893 до 1913 рр. видавався щоденник “Галичанин” [10]. Не дивлячись на задекларовану безпартійність, газета пропагувала ідеологію Руської народної партії. Вона, як і інші русофільські видання, що виходили раніше, гостро та безкомпромісно критикувала національно-культурну політику народовців, її редактори відкидали право українців на свою національну ідентичність.

Газета не залишалася осторонь освітніх проблем, тому на своїх сторінках піднімалася ряд важливих питань: відсутність початкових шкіл в багатьох селах Галичини, переповненість класів в тих народних школах, що працювали (в середньому в одному навчалася дітей від 60 до 118); щоденник, на основі статистики переконував читачів, що поступово все менше незаможної молоді навчається в гімназіях, незважаючи на зростання загальної кількості учнів; критикував народовців за те, що з кожним роком зростали ціни за проживання і харчування в інтернатах, де мешкали гімназисти; виступав за реформу Крайової шкільної ради, яка б забезпечила адекватне представництво русинів у цьому органі державної влади [11] тощо.

Поряд з “Галичанином” впродовж двадцяти п’яти років (з 1890 до 1914 рр.) русофіли видавали ілюстрований науково-просвітній та політичний щотижневик “Русское слово”. Хоча наприкінці 1912 та в першій половині 1913 рр. він виходив як двотижневик, але більшим за обсягом (до 32 сторінок) та інформаційною насиченістю [12].

Оскільки ініціатором видання “Русского слова” було Товариство імені Качковського, загальні збори якого 17 вересня 1889 р. прийняли рішення про необхідність популярної і доступної за ціною газети, на її сторінках вмістили чимало відомостей про діяльність вищевказаної громадської організації [97, с. 1].

Впродовж 1890–1891 рр. на першій сторінці кожного числа газети були вміщені портрети та розвідки про відомих в краї науковців русофільської орієнтації Б.Дідицького, Я.Головацького, Д.Зубрицького, А.Петрушевича, І.Шараневича, письменників та журналістів І.Гушалева та І.Наумовича, громадського діяча М.Качковського [13]. Традицію друкувати в “Русскому слові” світліни відомих історичних діячів та розповіді про них редакція відновила у 1909–1913 рр. Зокрема, цікавою та змістовною була інформація про князя Костянтина Острозького. Цікавий іконографічний матеріал та науково-популярні розвідки редакція опублікувала з нагоди столітнього ювілею від дня народження О.Пушкіна (1899 р.) і Т.Шевченка (1914 р.).

Проте варто зазначити, що в “Русскому слові” все з такою домінували редакційні та полемічні статті, змістовні інформаційні матеріали про події політичного життя в Галичині, Австро-Угорщині та за її межами [14]. Це були повідомлення про діяльність політичного товариства “Русская рада”, Руської народної партії, роботу галицького сейму та віденського парламенту, інформація про життя українців в США і Російській імперії та найбільш резонансні події в світі тощо.

Науково-просвітній і політичний щотижневик, що впродовж тривалого часу знайомив своїх читачів з подіями суспільно-політичного та національно-культурного характеру і неабияк інформаційно підтримував москвофільський рух в Галичині, перестав виходити у світ наприкінці липня 1914 р. через події Першої світової війни.

Таким чином, впродовж 1861–1914 рр. русофіли в краї активно видавали громадсько-політичні видання, де пропагували свою ідеологію. Вони дозволяють з'ясувати погляди діячів русофільського руху в Галичині щодо мовної та освітньої політики, правописних проблем, розвитку української літератури, діяльності культурно-просвітніх товариств тощо. Загалом на сторінках вищевказаних видань повністю ігнорувалася національна ідентичність українців та робився наголос на культурну та політичну інтеграцію з “руським” народом. Також русофільські видання популяризували переважно наукові розвідки та художні праці прихильників “загальноруської” ідеології в Галичині, хоча на їхні сторінках інколи з'являлися праці українських, російських та інших зарубіжних літераторів та вчених.

Джерела та література

1. Романюк М., Галушко М. Українські часописи Львова (1848–1939) / М. Романюк, М. Галушко. Т. 1. – Львів : Світ, 2001. – 744 с.
2. Сухий О. Від русофільства до москвофільства (російський чинник в громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XIX ст.) / О.Сухий. – Львів : Місіонер, 2003. – 495 с.
3. Поглядь в будущность // Слово. – 1866. – 8 серпня (Ч. 59).
4. Слово. – Львов, 1861–1877.
5. Якь смотришь простой народ на пытературный язык? // Слово. – 1885. – 29 серпня. (Ч. 88). – С. 2.
6. Лаврівський Ю. Проект до заведення руского театру во Львовь // Слово. – 1861. – 14 серпня. (Ч. 53). – С. 291.
7. Галичанинь. Литературний сборникъ. Науково-белетристична прилога до “Слова”. – Львов, 1862–1863, 1867–1870.
8. Проломъ. Журнал для политики и литературы. – Львов, 1880–1882.
9. Галицка Русь. – Львов, 1891–1892.
10. Галичанинь. – Львов, 1893–1913.
11. Противь реформы краевой школьной рады // Галичанинь. – 1905. – 15 липня (Ч. 123). – С. 1.
12. Русское слово. Илюстрованная политическая газета для народа. – Львов, 1890–1914.
13. Д-р Исидор Шараневичъ // Русское слово. – 1890. – 24 января. – С. 5–6; Михайль Качковский // Русское слово. – 1890. – 12 сентября (Ч. 36).
14. Наша исповидь // Русское слово. – 1890. – 13 января. – С. 1–2.

Sholohon L. I. The Social-political periodicals of Russophile orientation in Galicia (1861–1914): sources study approach.

The article analyzes the process of publishing and contents of the social-political newspapers of Russophile orientation in Galicia during the 1861–1914. Including such periodicals, as “Slovo” (1861–1867), “Galychany” (1862–1863), (1867–1870) “Prolom” (1880–1882), “Novy Prolom” (1883–1887), “Chervona Rus” (1888–1891), “Galytska Rus” (1891–1892), “Galychany” (1893–1913), “Russke Slovo” (1890–1914). The concept of these magazines on the most important aspects of the national-cultural movement of the Ukrainian land in the 60’s of the XIX – early XX century was revealed, including the activities of the educational institutions, the introduction of phonetic spelling and more.

Key words: Galicia, the social-political publications, Russophile, the national-cultural movement.

Шологон Л. И. Общественно-политическая периодика Галиции русофильского направления (1861–1914 гг.): источниковедческий аспект

В статье проанализирован процесс издания и содержание общественно-политических газет русофильского направления в Галиции в течение 1861–1914 гг., а именно таких периодических изданий: “Слово” (1861–1867), “Галичанин” (1862–1863), (1867–1870), “Пролом” (1880–1882), “Новый пролом” (1883–1887), “Червоная Русь” (1888–1891), “Галицкая Русь” (1891–1892), “Галичанин” (1893–1913), “Русское слово” (1890–1914). Выявлена концепция указанных газет по важнейшим аспектам национально-культурного движения украинцев края в 60-х гг. XIX – начале XX вв., в частности деятельность образовательных учреждений, введение фонетического правописания и др.

Ключевые слова: Галиция, общественно-политические издания, русофилы, национально-культурное движение.